PvdA Tiel

Memo

Aan: Raadsleden gemeente Tiel
Van: Fractie PvdA
Datum: 11 juni 2015
Betreft: Motie TTIP

Op woensdag 27 mei 2015 heeft de fractie van de PvdA in de Tielse gemeenteraad een motie ingediend over een niet op de agenda opgenomen onderwerpen: de motie TTIP. Deze motie hebben we mede ingediend namens de fracties van Sociaal Tiel, ChristenUnie en GroenLinks. Tijdens de vergadering is de motie aangehouden, omdat diverse fracties aangaven te weinig informatie te hebben om een goed besluit te nemen over de motie. Om in die informatiebehoefte te voorzien, heeft de fractie van de PvdA besloten u deze memo te doen toekomen. We hopen hiermee u van voldoende informatie te voorzien om een goed besluit te nemen naar aanleiding van de motie.

1. Wat is TTIP?

De Europese Unie en de Verenigde Staten zijn in onderhandeling over een vrijhandelsovereenkomst. Deze overeenkomst heet de Transatlantic Trade & Investment Partnership (TTIP).[1]

2. Wat voor functie heeft TTIP?

De EU en de VS willen met TTIP onder andere bereiken dat de landen van de EU en de VS een betere toegang hebben tot elkaars markten. Het moet dus gemakkelijker worden voor Amerikaanse bedrijven om in Europa handel te drijven en voor Europese bedrijven om in de VS handel te drijven. In dat kader worden importtarieven afgebouwd of afgeschaft. Ook worden onnodige belemmeringen weggenomen, zoals verschillen in regels en standaarden voor producten.[2] Om een voorbeeld te geven: een ondernemer in medische implantaten moet wet- en regelgeving die hij in de EU heeft doorgelopen, in de VS opnieuw doorlopen voordat hij een product op de Amerikaanse markt kan brengen. Zo moet hij eerst de Amerikaanse equivalent van de ISO-norm behalen, voordat dergelijke producten in de VS op de markt mogen worden gebracht, ook als hij de Europese ISO-norm al behaald heeft. Dat kost ongeveer negen maanden tot anderhalf jaar per product. Als TTIP regelt dat de Europese en de Amerikaanse standaarden aan elkaar gelijk worden gesteld, dan bespaart dit deze tijd en (dus) geld.[3] Een ander voorbeeld komt uit de auto-industrie. Een auto moet twee keer een botsproef doorstaan: in de EU moet de auto met 64

---

[1] Website Rijksoverheid: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ttip-handelsovereenkomst-tussen-europese-unie-en-de-verenigde-staten.
[2] Website Rijksoverheid: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ttip-handelsovereenkomst-tussen-europese-unie-en-de-verenigde-staten/waarom-handelsovereenkomst-transatlantic-trade-investment-partnership-ttip.
[3] Uitzending Een Vandaag van 9 juni 2015: economie.eenvandaag.nl/tv-items/60035/europa_stemt_over_ttip_wat_denken_ondernemers_.

kilometer per uur tegen een muur knallen, in de VS met 56 kilometer per uur. Het zou gemakkelijker zijn als er één test zou komen die geldt voor zowel de EU als voor de VS.[4]

3. Hoe werkt TTIP door in de Europese landen?

De Europese Raad, die bestaat uit de regeringsleiders van de landen van de EU, heeft in juni 2013 een onderhandelingsmandaat gegeven aan de Europese Commissie.[5] Nu is het belangrijk om te weten dat Europese wet- en regelgeving rechtstreeks doorwerkt in de landen van de EU en voorrang heeft op nationale, regionale en lokale wetgeving. Dat is in zekere zin ook logisch, want het zou niet veel zin hebben om op Europees niveau afspraken te maken in de vorm van Europese wet- en regelgeving als de wetgeving van de individuele landen voorrang heeft op die van de EU. Dan zou alsnog in elk land andere regels gelden. Als TTIP wordt afgesloten en door de Europese wetgever wordt goedgekeurd, geldt TTIP dus ook rechtstreeks in Nederland en gaan de afspraken die daarin staan vóór nationale, regionale en lokale wet- en regelgeving.

4. Wat zijn de voordelen van TTIP?

De voordelen van TTIP kwamen hiervoor al even aan de orde, in onderdeel 2 ('Wat voor functie heeft TTIP?'). Met TTIP worden handelsbarrières tussen de EU en de VS weggenomen. Nederlandse bedrijven kunnen hiervan profiteren, omdat ze gemakkelijker hun producten in de VS kunnen verkopen. Een Euro-Amerikaanse handelssamenwerking zou een volume hebben van 4,7 biljoen euro en daarmee wereldleider worden. Dat betekent hoogstwaarschijnlijk ook dat door de EU en de VS ontwikkelde productstandaarden, al snel wereldstandaarden worden. Daarnaast zijn de VS de grootste gas- en olieproducent ter wereld. Meer handel op energiegebied tussen de VS en de EU zou er dus toe kunnen leiden dat de EU minder afhankelijk wordt van energie van Rusland en het Midden-Oosten.[6]

Daarnaast ziet de regering de volgende voordelen in TTIP:

- Meer koopkracht door economische groei. Volgens wetenschappelijk onderzoek kan TTIP Nederland structureel tussen de € 1,4 miljard en € 4,1 miljard opleveren. Een gezin van 4 personen heeft dan per jaar tussen de € 500 en € 600 meer te besteden.
- Meer banen. Bijna de helft van de Nederlandse werknemers is in dienst bij een bedrijf dat exporteert. Wanneer de internationale handel toeneemt, maken bedrijven meer omzet. Dit zorgt voor meer investeringen van bedrijven. Hierdoor ontstaan meer banen. Volgens de Europese Commissie zou het gaan om een miljoen extra banen in de EU.
- Import van producten uit de VS wordt goedkoper. Door de afschaffing van de invoertarieven, zowel op halffabricaten, die vaak meerdere malen de oceaan over gaan, als op eindproducten, gaan de productiekosten fors naar beneden.

---

[4] RTL Nieuws: www.rtlnieuws.nl/economie/home/vrijhandel-vs-eu-ttip-7-vragen.
[5] Website Rijksoverheid: www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/04/22/aanbiedingsbrief-bij-de-brief-over-het-transatlantic-trade-investment-partnership-ttip/aanbiedingsbrief-bij-de-brief-over-het-transatlantic-trade-investment-partnership-ttip.pdf.
[6] De Volkskrant: www.volkskrant.nl/dossier-derk-jan-eppink/amerikaanse-toestanden-ttip-biedt-europa-juist-enorme-kansen~a3986748/.

Zowel bedrijven die werken met halffabricaten als Nederlandse consumenten profiteren hiervan.[7]

Tegenstander zetten overigens diverse kanttekeningen bij deze voordelen en de cijfers. Zo zet de FNV grote vraagtekens bij de groei van het aantal extra banen die TTIP zou brengen.[8] De econoom Jeronim Capaldo, die een kritisch rapport publiceerde over TTIP, meent dat met TTIP bijna 600.000 banen verloren gaan in de EU en dat TTIP ons economische groei kost, met name omdat TTIP tot gevolg heeft dat de onderlinge Europese handel zou afnemen. Dit zou vooral gevolgen hebben voor landen die nu veel binnen de EU exporteren, zoals Nederland en België.[9]

5. Wat zijn de nadelen van TTIP?

Er zijn twee grote nadelen aan TTIP verbonden. Het eerste nadeel is dat TTIP te ver lijkt te gaan met het wegnemen van handelsbelemmeringen en daarmee inbreuk maakt op Europese, nationale en lokale wetgeving. Het tweede nadeel aan TTIP is de aan TTIP gekoppelde manier om geschillen tussen een bedrijf uit het ene land en een overheid van een ander land op te lossen door middel van een arbitragezaak. Dit laatste wordt ook wel Investor-State Dispute Settlement (ISDS) genoemd. Omdat de door ons ingediende motie juist gaat over die nadelen, is het handig deze nadelen hieronder wat uitgebreider toe te lichten.

5.1 TTIP maakt inbreuk op Europese, nationale en lokale wet- en regelgeving en besluitvorming

Zoals hiervoor aan de orde kwam, is de bedoeling van TTIP dat handelsbelemmeringen tussen de EU en de VS worden weggenomen. De grote vrees is echter dat TTIP te ver gaat in het wegnemen van belemmeringen en het gelijk trekken van de standaarden. Dat zou onder andere betekenen dat voor Amerikaanse bedrijven de Amerikaanse standaarden gaan gelden in de EU, terwijl we in de EU bijvoorbeeld veel strengere regels hebben als het gaat om voedselveiligheid, milieu, gezondheid, sociale zekerheid, bescherming van werknemers, intellectueel eigendom en cultuur. Daarmee zouden de hogere Europese standaarden vrijwel waardeloos worden en zouden Europese bedrijven aan hogere normen moeten voldoen dan de Amerikaanse bedrijven, waardoor zij de concurrentie verliezen. Daarnaast zou dit ertoe leiden dat er afbreuk wordt gedaan aan Europese, nationale en lokale standaarden op het gebied van de bescherming van werknemers, milieu, volksgezondheid, sociaal vlak en cultureel vlak. Om een aantal voorbeelden te geven van die vrees:

- De FNV is bang dat TTIP ten koste gaat van de rechten van werknemers in Nederland.[10] Ook de CNV maakt zich hierover zorgen.[11]
- De Nederlandse Melkveehouders Vakbond (NMV), de Dutch Dairymen Board

---

[7] Zie noot 4 en Website Rijksoverheid: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ttip-handelsovereenkomst-tussen-europese-unie-en-de-verenigde-staten/waarom-handelsovereenkomst-transatlantic-trade-investment-partnership-ttip.

[8] Website FNV: www.fnv.nl/site/nieuws/nieuwsberichten/970113/1014921/Brief_TTIP_10-03-2015.pdf.

[9] RTL Nieuws: www.rtlnieuws.nl/economie/home/ttip-niet-het-antwoord-op-stagnatie-europa.

[10] Zie noot 7.

[11] Website CNV: www.cnv.nl/actueel/nieuws/nieuwsdetail/cnv-ttip-moet-in-ieder-geval-de-europese-norm-van-werknemersrechten-erkennen/.

(DDB), de Nederlandse Vakbond Varkenshouders (NVV), de Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (NVP) en de vakgroepen pluimvee en varkenshouderij van de Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) vrezen dat met TTIP het bestaansrecht van Nederlandse agrarische familiebedrijven in het gedrang komt door concurrentie van Amerikaans vlees. Deze agrarische organisaties merken op dat het Amerikaanse vlees is geproduceerd tegen een lagere kostprijs, omdat de Amerikaanse boer aan lagere eisen hoeft te voldoen.[12]

- De Europese universiteiten, verenigd in de European Universities Association (EUA), en de Nederlandse Vereniging van Universiteiten (VSNU) hebben vraagtekens gezegd bij TTIP. Zij vrezen dat TTIP inbreuk gaat maken op de invloed die nationale en regionale overheden en universiteiten hebben op onderwijsprogramma's. Kort gezegd vrezen de universiteiten dat hoger onderwijs met TTIP een handelswaar wordt, waarbij de invloed van commerciële belangen te groot wordt.[13] Als we het goed begrijpen, is de vrees dat Amerikaanse bedrijven in de EU naar Amerikaanse maatstaven commercieel ingestelde onderwijsinstellingen gaan oprichten of meer invloed gaan krijgen in bestaande onderwijsinstellingen.
- Verschillende controversiële bedrijven, zoals Monsanto, kunnen met TTIP in de EU actief worden, zonder dat ze zich hoeven te houden aan Europese en nationale normen. Monsanto was tijdens de Vietnamoorlog verantwoordelijk voor het produceren van Agent Orange. Tegenwoordig houdt het bedrijf zich bezig met het telen van genetische gemanipuleerde gewassen. Deze gewassen zijn zo geteeld dat ze grote hoeveelheden Roundup kunnen weerstaan. Dit stelt boeren in staat om enorme hoeveelheden Roundup te gebruiken, waarmee wel het onkruid sterft, maar niet de gewassen. Dit heeft volgens Greenpeace grote negatieve gevolgen voor de biodiversiteit en het milieu, maar ook voor de menselijke gezondheid. Grote hoeveelheden Roundup zouden kunnen leiden tot geboorteafwijkingen, ze zouden hormoonverstorend werken, kunnen leiden tot bloedkanker en gevolgen kunnen hebben voor het zenuwstelsel.[14] Monsanto kan dergelijke gewassen nu niet telen in de EU, maar met TTIP kan dat waarschijnlijk wel, omdat dan voor Monsanto de Amerikaanse standaarden gaan gelden.
- Ten slotte zou het vanuit TTIP mogelijk kunnen worden voor Amerikaanse bedrijven om in de EU naar schaliegas te boren, ook al besluit een land om daar een verbod tegen in te stellen.[15]

5.2 Investor-State Dispute Settlement (ISDS)

Het tweede grote nadeel van TTIP is het zogenaamde Investor-State Dispute Settlement (ISDS). Dit is een investeerder-staatarbitrage. Dat houdt in dat bedrijven overheden kunnen aanklagen als hun winst in het gedrang komt door het handelen

[12] Website Nederlandse Melkveehouders Vakbond: www.nmv.nu/index.php?content=9&id=729.
[13] Website European University Association: www.eua.be/Libraries/Press/TTIP_Release_3.sflb.ashx en ScienceGuide: www.scienceguide.nl/201502/wo-in-verzet-tegen-ttip.aspx.
[14] Website Greenpeace: www.greenpeace.nl/Global/nederland/image/2011/publicaties/Executive%20summery_1.pdf.
[15] NRC Q: www.nrcq.nl/2015/04/03/vijf-redenen-waarom-dat-ttip-jou-iets-moet-uitmaken. Zie ook www.huffingtonpost.com/2014/05/19/trade-fracking_n_5340420.html.

van die overheid, ook al gaat het om vastgestelde wetten van de overheid. De procedure naar aanleiding van die aanklacht komt dan niet voor de rechter in een openbare zitting. Er vindt enkel een arbitragezaak plaats naar aanleiding van de aanklacht. Dit houdt in dat het bedrijf een jurist aanwijst, de overheid een jurist aanwijst en die twee juristen samen een derde jurist aanwijzen. Deze drie juristen moeten samen een oordeel geven over de aanklacht. De juristen bepalen achter gesloten deuren wat de uitkomst is van de aanklacht. Alleen de uitkomst van de zaak wordt openbaar, niet de motivering van de uitkomst. De juristen hoeven geen rechters te zijn.

In de Noord-Amerikaanse Vrijhandelsovereenkomst (NAFTA) tussen de VS, Canada en Mexico is ook de instelling van een investeerder-staatarbitrage opgenomen. Dat heeft geleid tot hoge schadeclaims van Amerikaanse bedrijven aan de Canadese en Mexicaanse overheid:

- In totaal heeft de Canadese overheid $ 169,8 miljoen aan schadevergoedingen aan Amerikaanse bedrijven moeten betalen. In één zaak is inmiddels ook vastgesteld dat de Canadese overheid schadevergoeding moet betalen, maar is nog niet bekend welk bedrag. De claim is $ 300 miljoen. Zeven zaken lopen nog bij de arbitragecommissie. In totaal wordt er in zes van deze zeven zaken om een schadeclaim van $ 2,2 miljard (!) van de Canadese overheid gevraagd. In de zevende zaak is de schadeclaim nog onbekend.
- In totaal heeft de Mexicaanse overheid $ 204,2 miljoen aan schadevergoedingen aan Amerikaanse bedrijven moeten betalen. Twee zaken lopen nog bij de arbitragecommissie. In totaal wordt er in deze twee zaken om een schadeclaim van meer dan $ 210 miljoen van de Mexicaanse overheid gevraagd.[16]

Zaken tegen de Amerikaanse overheid van Canadese en Mexicaanse bedrijven hebben nog nooit geleid tot een schadevergoeding.

De kritiek op dit systeem is de volgende. Als eerste leidt het systeem ertoe dat overheden hoge schadevergoedingen moeten betalen aan bedrijven uit andere landen, ook als de belemmeringen voor deze bedrijven in democratisch tot stand gekomen wetgeving zijn opgenomen. Het is daarmee de vraag of dit wel democratisch is, terwijl de gevolgen voor de nationale en lokale overheden enorm kunnen zijn. Daarnaast is het zo dat deze geschillen achter gesloten deuren worden behandeld, zonder dat daar een rechter aan te past komt. Dit gaat rechtstreeks in tegen ons zorgvuldig opgebouwde rechtsstelsel.

Voorstanders van ISDS zeggen dat het aantal zaken zal meevallen en de invloed van ISDS niet zo groot zou zijn. Ze wijzen er ook op dat in landen als Roemenië nog veel corruptie is en dat Amerikaanse investeerders bang zijn daar geen eerlijk proces te krijgen.[17]

---

[16] Website Public Citizen: www.citizen.org/documents/investor-state-chart.pdf.
[17] Website Binnenlands Bestuur: www.binnenlandsbestuur.nl/financien/nieuws/ttip-vormt-zowel-gevaar-als-kans-voor-gemeenten.9477639.lynkx.

6. Wat hebben wij in de gemeente Tiel met TTIP te maken?

Natuurlijk kunnen we ons druk maken over allerlei zaken in de Tielse gemeenteraad, maar is altijd een belangrijke vraag of de discussie wel in de raad thuishoort. Uiteraard maakt de fractie van de PvdA zich zorgen over mogelijk oneerlijke concurrentie tussen Amerikaanse bedrijven en lokale bedrijven op het moment dat voor Amerikaanse bedrijven soepelere (Amerikaanse) regels gaan gelden dan voor lokale bedrijven. Hoewel de fractie van de PvdA het alleen op basis daarvan al gerechtvaardigd zou vinden om een motie in te dienen, ziet de motie TTIP niet hierop. De raad zou van een dergelijke motie immers ook kunnen zeggen: daar gaan wij niet over.

Maar wij gaan als gemeenteraad wel over het doen en laten van de gemeente Tiel. En daarop kan TTIP wel degelijk invloed hebben, namelijk op de twee punten die we bij de nadelen van TTIP hebben besproken. Hieronder volgt hiervan een nadere uitleg.

6.1 Inbreuk op lokale wet- en regelgeving en besluitvorming

Zoals onder 5.1 aan de orde kwam, is de grote vrees dat TTIP te ver gaat in het wegnemen van belemmeringen en het gelijk trekken van de standaarden. De vrees is dat TTIP daarmee rechtstreeks inbreuk maakt op wet- en regelgeving die lokaal tot stand komt en op besluiten die lokaal worden genomen. De volgende voorbeelden worden in dat kader genoemd:

- Een beslissing van de gemeente om pesticiden te mijden bij de onderhoud van de groene ruimtes, zou als een verboden handelsbelemmering kunnen worden gezien voor Amerikaanse bedrijven die pesticiden produceren.
- Onderwijssubsidies zouden als verboden handelsbelemmeringen kunnen worden gezien voor Amerikaanse instellingen die privéscholen willen beginnen in Nederland.
- Sponsoring van culturele evenementen door de gemeente (denk bijvoorbeeld aan Appelpop en Fruitcorso) zou kunnen worden gezien als een verboden handelsbelemmering voor commerciële evenementen van Amerikaanse organisaties.
- Een vanuit de gemeenten aangestuurde afvalinzamelaar en -verwerker als de AVRI kan als oneerlijke concurrentie en dus als een verboden handelsbelemmering worden gezien voor commerciële Amerikaanse afvalverwerkers die zich in Nederland willen vestigen.[18]

6.2 Investor-State Dispute Settlement (ISDS)

Onder 5.2 kwam reeds ISDS aan de orde. Dit kan enorme gevolgen hebben voor lokale overheden zoals gemeenten, want als Amerikaanse bedrijven menen dat hun winst in het gedrang komt door het handelen van een gemeente, kan dit leiden tot torenhoge schadeclaims. Dergelijke schadeclaims kunnen vervolgens ook worden toegekend als de raad van Tiel op een democratische wijze tot besluitvorming is gekomen die tot de schade heeft geleid. Zulke schadeclaims zijn dan dus een gevolg van ons handelen als raad. Zoals hiervoor werd gemeld, zou met ISDS de behandeling van een aanklacht van een Amerikaans bedrijf tegen de gemeente Tiel

[18] Aangenomen motie Stad Brussel: nl.scribd.com/doc/253284038/Aangenomen-Motie-Gemeenteraad-Brussel-Betreffende-TTIP.

achter gesloten deuren en buiten het beeld van een objectieve rechter plaatsvinden.

7. Waarom dienen we de motie in?

Wij vinden het van belang te melden dat we niets tegen een vrijhandelsovereenkomst hebben tussen de VS en de EU. Het afschaffen van importtarieven en het weghalen van onnodige belemmeringen in de handel tussen de VS en de EU kan grote voordelen met zich meebrengen, niet alleen op economisch vlak, maar ook op bijvoorbeeld het gebied van gezondheidzorg. Als de standaarden voor het testen van bepaalde medicijnen tussen de VS en de EU gelijk worden getrokken, dan kan dit betekenen dat goede medicijnen uit de VS eerder op de Europese markt kunnen worden gebracht en andersom. Daarmee worden mogelijk mensenlevens gered. Een vrijhandelsovereenkomst zoals TTIP kan dus grote voordelen met zich meebrengen.

Maar de fractie van de PvdA is bang dat TTIP doorschiet. Wij zijn bang dat democratisch tot stand gekomen wet- en regelgeving en goed uitgedachte beslissingen van nationale en lokale overheden worden gezien als handelsbelemmeringen. De fractie van de PvdA Tiel vindt het onacceptabel als besluiten die de gemeenteraad van Tiel democratisch heeft genomen, opzij kunnen worden gezet door Amerikaanse bedrijven of kunnen leiden tot torenhoge schadeclaims van dergelijke bedrijven. Tegen die twee elementen van TTIP maken wij dan ook bezwaar. Daar komt voor wat betreft ISDS nog bij dat de fractie van de PvdA vindt dat aanklachten tussen bedrijven en overheden altijd beoordeeld moeten worden door een rechter volgens ons nationale rechtssysteem, tenzij het bedrijf en de overheid van tevoren iets anders hebben afgesproken. Wij vinden dus dat arbitrage ons niet van bovenaf zou moeten worden opgelegd, zeker niet in precaire gevallen van hoge schadeclaims.

Zeker dat laatste komt ook overeen met de motie van Gert-Jan Segers, Kamerlid voor de ChristenUnie, die in de Tweede Kamer is aangenomen door alle partijen behalve de VVD. Daarin spreekt de Kamer uit "dat TTIP geen geschillenbeslechting mag bevatten die afbreuk doet aan ons nationale rechtssysteem en onze democratische besluitvorming".

8 Zijn er meer gemeenten met dergelijke moties?

In Nederland zijn er naar ons weten nog geen moties over TTIP aangenomen in gemeenteraden of Provinciale Staten. In de ons omringende landen is dat wel het geval. In Frankrijk, Duitsland en België hebben inmiddels honderden gemeenten zich uitgesproken over TTIP, met name om inspraak te krijgen of zich "TTIP-vrij" te verklaren. Door diverse gemeenteraden in deze landen zijn moties ingediend en aangenomen.[19] Zo heeft de gemeenteraad van de Stad Brussel unaniem een motie aangenomen waarin de raad zijn vrees uitspreekt "met betrekking tot de onderhandelingen zoals ze op dit moment gevoerd worden in het kader van het TTIP die een ernstige bedreiging vormen voor onze gemeentelijke democratieën, meer bepaald op economisch, sociaal, gezondheids-, milieu- en cultureel vlak". Verder zegt de gemeenteraad "elke poging [te weigeren] tot deregulering van onze normen en

[19] Website Binnenlands Bestuur: www.binnenlandsbestuur.nl/financien/nieuws/nederlandse-lokale-overheden-hebben-geen-benul.9471685.lynkx en www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/lokale-overheden-kunnen-inspraak-bij-ttip.9475486.lynkx.

elke poging [te weigeren] om het gemeentelijk, regionaal, nationaal of Europees kader te verzwakken". De raad wil bovendien dat TTIP "een harmonisering naar boven" nastreeft, "door de hoogste normen op het vlak van sociale rechten, gezondheidszorg, mensenrechten, milieubescherming of de bescherming van werknemers en consumenten op te nemen". Ten slotte uit de raad "zijn principieel verzet tegen elke clausule betreffende een geschillenregeling tussen investeerders en overheden".[20] In 58 gemeenteraden in België is inmiddels een soortgelijke motie aangenomen.[21]

[20] Zie noot 18.
[21] Website No TTIP: http://nottip.esy.es/?dir-item.